

De byggede riget

Af Ejvind Sørensen

Ved anlæggelsen af den nye havn ved Ekeborg kom arbejdskraften tilrejsende mange steder fra, men der blev også arbejde til lokale, de jordløse og husmændene i nærsamfundet som f.eks. Rørkjær, Boldesager, Tjæreborg m.v.

Det blev en velkommen chance for, at hente en lønningspose hver torsdag aften.

Fra ca. 1870 er der beretninger om, at arbejdskraft fra Tjæreborg, ad Jernevej, det nuværende Storegade, og de støvede hjulspor ad Nourupvej, gik de ti kilometer til havnearbejdet og efter en lang dags arbejde ti kilometer hjem igen. Midt på dagen gik eller løb konerne med træskoene i hånden samme vej med madpakker til mændene. Jernbanen gennem Tjæreborg blev bygget 1874, og Sønderbyvej ad Esbjerg til først i 1892.

Min hjemmelsmand, Peder Grønnegaard har ikke set denne arbejdskraft komme fra det nuværende Tjæreborg. Stationsbyen eksisterede nemlig ikke i 1870. Han har derimod set dem komme fra sit eget nabolag, et lille nu næsten ukendt bysamfund af jordløse for enden af Solbjerg Plantagevej, hvor der senere er plantet skov. Det kan meget vel være beboerne herfra, Peder Grønnegaard har set på vej til arbejde som havne- og teglværksarbejdere i det nye bysamfund: Esbjerg.

Lille Tjæreborg

Læser man Peder Grønnegaard og lærer E. Hansens: »Æ Houmark o æ hie« fra 1951 grun-

diget et par gange, vil man finde, at omkring Solbjerg Plantagevej lå i 1800'erne et homogent håndværker og handelssamfund, som jeg ikke har noget imod at kalde Lille Tjæreborg. Beboerne her var det, man ville kalde besiddelsesløse, og som levede af at udøve selvlært håndværk. Her boede egnens første urmager og guldsmed, hvis kunder bl.a. var de nye Esbjergensere. Her boede blikkenslageren Jens Kjeldsen, kaldet Jens Blikkensloer, og her boede Peder Skomager.

Peder Grønnegaard fortæller, at området var beboet af mange skiftende og glemte eksistenser. Bl.a. byboere, der forsøgte sig som landmænd, fordi de troede, at man blot hældte vand i koen om aftenen og tappede det ud som sødmælk næste morgen, og at kornet blot groede op om natten, mens bonden sov.

Han mindes Hans Thamsen, som boede i et lille gulkalket hus med et par tønder land til. Han blev kaldt grosserereren, fordi han kørte rundt med en trillebør og købte gamle klude og kødben op. Med sig havde han en kasse med synåle, bånd og tråd, som der kunne laves byttehandler med. Det hus blev nedrevet og jorden solgt til Rasksen på Krogsgårdsvej.

Peder Grønnegaard nævner endvidere fra det lille dynamiske Nørremarkssamfund, en slagter, en gartner, en tækkemand som var blind efter en sammenstyrtningsulykke under tækkearbejde i Andrup. Han sad nu og flettede simer til simestole. Han beklagede sig ikke over

1913 oprettede Carl og Cathrine Hansen gartneriet på Østre Strandvej i Tjæreborg. Foto: Privat eje.

sin blindhed, men sagde: »det er værre for min kone, hun er døv«.

Der nævnes i dette håndværkersamfund også en murer, der også drev træskofabrikation, endelig var der en, som levede af brændevin.

Jens Kusks erindringer

Sognerådsformand Jens Kusk (1913-1994) fortæller i en beretning fra 1967 om samme sted: »Øst for ejendommen matr. No 11 på Solbjerg Plantagevej, lå før århundredskiftet et

lille hus. Det var gammel og forfaldent. Her boede to gamle folk. Manden hed Peder Hansen og konen blev kaldt madam Hansen, eller madam Heks, idet mange troede at hun kunne hekse«.

Omkring 1900 beplantedes området med mange hedelodder, og de spor af håndværkerbyen er borte. Vandreren kan dog endnu i dag inde i skoven øst for Solbjergvej se spor af havediger fra fortids bebyggelser og kan måske i skovbunden sparke sig til spor efter de, som boede her, de som deltog i det hårde kropsar-

bejde, det var at være teglvæks- og havnearbejdere, men som tog del i egnsudviklingen, der fandt sted efter 1864.

Min ven Carl Hansen

Jeg skulle komme til at kende een af disse hårde halse, som på en måde var pionererne i det nye Esbjerg. Den humørfyldte højrøstede Carl Hansen blev i 1956 min første ven i Tjæreborg. Han sagde: »Du skal være min ven, for du gider høre på mig«.

Jeg stod midt i at anlægge en ny have på J. M. Terkelsensvej 1 og var meget lydhør overfor en erfaren nabo, der vidste, hvordan man planter kål. Der var en aldersforskel på 50 år imellem ham og mig. Han og Cathrine var netop som pensionister flyttet ind i Vestergårdsvej 4, og havde overladt gartneriet på Østre Strandvej til sønnen Kaj.

Jeg var samme år tilflyttet tjenesteboligen J. M. Terkelsensvej 1, som nyansat skolelærer. Mellem vore baghaver var en tjørnehæk, som vi kunne råbe over.

Carl Hansen

Carl Hansen var af fransk kulsvierslægt fra de nordsjællandske skove, og han glemte aldrig sin fortid herfra og længtes tilbage, skønt fortiden var i yderste fattigdom.

Carl tog bageriuddannelse og arbejdede sig frem som naver og kom til Hamborg. Han prøvede mangt og meget, bl.a. en tid som hergårdskusk.

Som naver kom han til Bevtoft i Sønderjylland, hvor han mødte sin Cathrine Høeg. Han kunne ikke tåle bageriets melstøv og oprettede i 1913 gartneriet på Østre Strandvej 22 i Tjæreborg. Det blev hans skæbne. Den friske vestjyske luft passede ham godt. Han blev kendt som en hård pligttro slider, der bød sig selv og sin familie meget. I

1953 fik han Jydske Landboforeningers sølvmedalje for landboflid.

Han og Cathrine fik otte raske børn, der alle var meget velsete, når de kom ud i tjeneste. De var vant til retsind og pligter og tjente trofast flere år på de pladser, de kom til.

Iver Iversen fra Vong forespurgt i 1938 i Tjæreborg: »Har Carl Hansen mon nogen, som skal konfirmeres i år«. Datteren Grete blev derefter ansat hos ham. Hun i fortæller i 2001 derom: »Far sendte os ud i verden med den knappe besked, I skal tale sandt og holde nallerne for jer selv og passe jeres arbejde, så kan I være alle steder«.

Carl arbejdede utrætteligt alle døgnets lyse timer. Han lånte en hest eller to til markarbejdet, og var der ingen at låne, spændte han sig selv eller Cathrine for markredskaberne. De begyndte med et dyrehold på to geder, men besætningen udvidedes senere til også at omfatte to køer. Af døgnets 24 timer blev der, ved siden af gartneriet på Østre Strandvej, plads til at tage arbejde på Måde Teglværk. Han blev således en af veteranerne, som tog det hårde slid med produktionen af de røde mursten til opbyggelsen af egnen og købstaden. Herom fortalte han selv: » Så sagde jeg til teglværksejeren, om jeg måtte tage et par mursten med hjem. Jo, sagde han, smid du bare et par stykker bag på cyklen. Det gjorde jeg så, men jeg blev ved hver dag så længe, at jeg samlede sten nok til at bygge en stald til min ko.

Jeg arbejdede i disse år for to, og det gav også en indtægt, som jeg redelig opgav til skattevæsenet. Straks fik jeg et diskret prik på skulderen fra kompetent side på, at det ikke var foreneligt med egnens skik og troværdighed, at den mindste husmand med én tønde land tjente mere end alle de andre. Alle ligningsmyndigheder i 1914 havde nemlig stor øvelse i ret-

færdigt at påligne skattebyrden mellem dem, som havde 7 tønder land, dem, som havde 14 eller 21 tønder land, blandt andet med et eftersyn på bundlinien, der viste om det havde været et magert år eller et overskudsgivende år. Tjenestefolk betalte dengang slet ikke skat«.

Foruden de 23 år på teglværket var Carl Hansen med til at bygge Tjæreborgdiget, arbejdede i Statsbanernes grusgrav, hvor der nu i år 2003 er fiskepark, ved tørvegravning i Ravnsø Mose, og imens bar Cathrine kasserne med frugt fra gartneriet, en for en op til stationen og tog med toget til Esbjerg, hvor hun satte kasserne på perronen, hvorfra hun atter bar dem, en ad gangen op til torvepladsen i Frodesgade.

Det fortælles, at den uopslidelige Carl på sine gamle dage i grusgraven, ikke kunne bøje sin slidte ryg og samle skovlen op om morgenen, hvis den lå på jorden, når han ankom. Men når arbejdskammeraterne gav ham den i hånden, kunne han blive ved til aften.

Efter 35 års nøjsomt slid hørte Carl igen fra skattevæsenet. Det var i juli 1945, da der skulle være pengeombytning. Det viste sig nu, at Carl havde en sparekassebog, som skattevæsenet aldrig havde hørt om. Det havde Cathrine iøvrigt heller ikke. Den plyndrede væsenet og gav ham utak tillige. Det glemte han dem aldrig.

Barndomsminder

Det frie barndomsliv i de nordsjællandske skove omkring århundredskiftet var spændende for en lysvågen dreng. Carl huskede bl.a.: »Hjemme i Gribskov var der i min drengetid højlydt interesse for, hvad konerne gemte under skørterne. Det var almindelig kendt blandt skoledrenge, at konerne her var klædt på samme måde, som kejseren i eventyret Kejserens nye klæder. En ny mode bredte sig dengang på Sjælland, nemlig at konerne tog

bukser på om søndagen. Jeg så engang en gammel kone vaske sine ben, en luksus blandt kulsvierne, som dengang blev anset for at være helt overflødig. I mit sjette år, omkring 1889-90, havde vi en nabokone, skovløberens Irma, som ofte kom på visit hos mor. I betrængte situationer bad hun om at måtte låne husets hvidemalierede natspannd. Den sparkede hun ind under de lystætte vadmelskørter og stod så med saligt lukkede øjne og foldede hænder, mens vi alle lyttede til en liflig plirren mod emaliespandens bund, i barmhjertig skjul under skørterne. Når hun så ikke kunne høre mere, sparkede hun spanden væk igen«.

Carl som gammel mand

Da Carl fyldte 80 år, blev han fejret med flaghejsning, morgensang og gaver fra venner, familie og naboer. Men det, at blive genstand for hyldest og omsorg, var uvant og rigeligt for den gamle slidte gartner og teglværksarbejder, som ellers ikke var bange for noget som helst. Da trillede en forræderisk tåre ned af hans kind.

Som jeg kendte ham på hans gamle dage, var dog ikke al humør eller urkraft brændt ud. Han kunne være ramsaltet og højroestet ude i det fri. Han havde i sit firsindstyvende år for vane, dagligt at sende højtråbende ganske fordelagtige tilbud til naboernes unge koner i et glosarium, jeg aldrig havde hørt før. For at sige det rent ud, han strøede om sig med højfrække tilbud. Konerne smilede bag tørrestativernes vasketøj og tog det for den spøg, det var.

Vi, der kendte det gamle ægtepar, kunne tydeligt se, at Cathrine var meget krumbøjet af slid og tydeligt ringere end den forslagene ægtemand. Alligevel kom hun til at overleve Carl med mange år. Det sidste, jeg så til hende var, når hun langsomt, men så anstrengt oprejst rank, som muligt, kom gående ned ad Skolevej.

Cathrine og Carl Hansen. I 1953 modtog de sammen De Jyske Landboforeningers sølvmedalje for landboflid. Foto: Privat eje.

Man kunne så se, at hun stundom stod stille og så sig omkring. Var der ingen i sigte, bøjede hun ryggen i hvilestilling og gik, med issen forrest rask ned mod Brugsen.

Carl Hansen 1884-1965 og Cathrine Hansen 1891-1978 hviler nu ved det nordlige skel på Tjæreborg kirkegård.

Jo, de byggede riget, de seje kæmper, eller de tog deres del deraf på de bøjede rygge, husmændene på Nørremarken, Østre Strandvej, Østerbyvej, Sønderbyvej, Krogsgårdsvej, og Carl var blot en af dem.

Kilder:

Peder Grønnegaard og lærer E. Hansens Æ houmark o æ hie. 1951

Samtaler med sognerådsformand Jens Kusk, Tjæreborg
Samtaler med Carl Hansen 1956-1964

Ejvind Sørensen, født 1927, Hasselvænget 15, 6731 Tjæreborg. Pens. viceskoleinspektør. Medforfatter til Tvillingesognene af Marsk og Gest: Sneum og Tjæreborg 1971-1977, og Om Tjæreborg Skole 1956-1991, samt artikler i Fra Ribe Amt.